Prof. Dr. Hakkı Önkal'a

ARMAĞAN

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Prof. Dr. Hakkı ÖNKAL'a ARMAĞAN
Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
Yayına Hazırlayan : Yrd. Doç. Dr. Şenay ÖZGÜR YILDIZ

Yayın No : 09.0000.0000.000/BY.013.008.662
ISBN : 978-975-441-394-6
1. Baskı

İsteme Adresi : Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Esenyalı Mah. 108/2 Sok. No: 20 35140 Karabağlar / İZMİR
Tel: (232) 285 29 32 Fax: (232) 224 18 90
e-posta : ilahiyat@deu.edu.tr

Bu kitap Prof. Dr. Hakkı ÖNKAL'a Armağan kitabı için hazırlanmış makalelerden oluşmaktadır.

Basım Yeri : Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası
Basım Tarihi : 11 Nisan 2013
Basım Yeri Adresi : Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası
DEÜ Sağlık Yerleşkesi Mithatpaşa Cad. No: 1606 Balçova 35340 İzmir
Tel : 0(232) 412 33 40 - Fax : 0(232) 412 33 39

© Tüm Hakları Saklıdır.

ÖDEMİŞ, ÇOBAN DEDE TÜRBESİ

ÖDEMİŞ, ÇOBAN DEDE TOMB

Ertan DAŞ*

Özet

İzmir'in Ödemiş ilçesinde yer alan ve kime ait olduğu kesin olarak belli olmayan türbe, mimari özellikleri açısından ilginçtir. Sekizgen prizma gövdeli türbenin üzeri içte ve dışta sekiz kenarlı bir külahla örtülüdür. Anadolu'da daha çok Selçuklu döneminde görülen, pramidal bir külahla örtülü türbe örneklerine, Batı Anadolu Bölgesi'nde çok fazla rastlanmamaktadır. Özellikle, dış örtünün içe de yansıdığı örnekler, Beylikler döneminde de görülmekle birlikte sayıları fazla değildir.

Bu makalede, Anadolu Selçuklu döneminin içte kubbe dışta konik ya da piramidal bir külahla örtülü türbe örneklerinin bir varyasyonu olan Çoban Dede Türbesi tanıtılmış, özellikleri karşılaştırmalı olarak tartışılmış ve olası bir restorasyon için önerilere yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ödemiş, türbe, mimari, süsleme.

Abstract

Located in the Odemis town of Izmir and non-definitive information as to who owns the tomb, is interesting for the architectural features. Eight-sided octagonal prism body inside and out over the tomb is covered with a cone. More common in Anatolia during the Seljuk period, covered with a pyramidal tomb instances, been encountered in the Western Anatolia Region, too. In particular, reflected in the examples into the outer cover, more of them together is not seen in the period of Emirates.

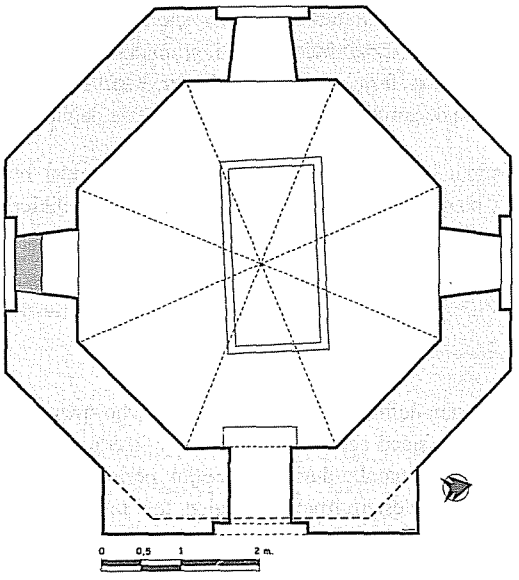
In this article, the Anatolian Seljuk period, inside the dome on the outside covered with a conical or pyramidal tomb, which is a variation of samples introduced in the tomb of Çoban Dede, as the comparative features are discussed and suggestions for a possible restoration.

Keywords: Odemis, tomb, architecture, ornament

* Yard.Doç.Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi.

İzmir'in güneydoğusunda yer alan Ödemiş, İzmir'e 113 kilometre uzaklıkta bir ilçedir.

Geç kalkolitik dönemde başlayan Ödemiş ovasına yerleşim, özellikle erken Tunç çağında (M.Ö. III.bin) yoğun biçimde sürdüğü, Lydia'lılar döneminde de (M.Ö. II.bin) yaygın yerleşimin var olduğu bilinmektedir[1]. M.Ö. 546'da Persler tarafından ele geçirilmiş, M.Ö. 133'de Roma egemenliği başlamış, M.S. 395'den sonra Bizans İmparatorluğu'na bağlanmış; Malazgirt savaşından sonra (1071) Türkmen akıncıları zaman zaman bölgeyi ele geçirmiş ancak Bizans direnişi karşısında bu akınlar kalıcı sonuçlar doğurmamıştır. Ege bölgesi üzerindeki Türk akınları artarak sürmüş, 1278 yılından sonra, Aşağı Menderes Ovası, Priene'ye kadar Türklerin eline geçmiş; Aydınoğlu Mehmet Bey, 1304'de Türkmenler'den oluşan savaşçıları ile Küçükmenderes havzasına ilerlemiş ve bölge kalıcı olarak Türk egemenliğine girmiştir. 1333'de bölgeyi ziyaret eden İbni Battuta Aydın- oğlu Mehmet Bey'in Bozdağ'daki yaylağı, Birgi'deki sarayı, saray yaşamı ve Birgi medresesini anlatmıştır[2]. Bölgenin Osmanlı egemenliğine geçişi 1390'da Aydınoğulları Beyliği'ne son veren Yıldırım Beyazıd döneminde olmuş, 1402 de Ankara Savaşından sonra yeniden Aydınoğulları hakimiyeti başlamış ve 1426 da II. Murad tarafından kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Şek. 1-Çoban Dede Türbesi. Plan.

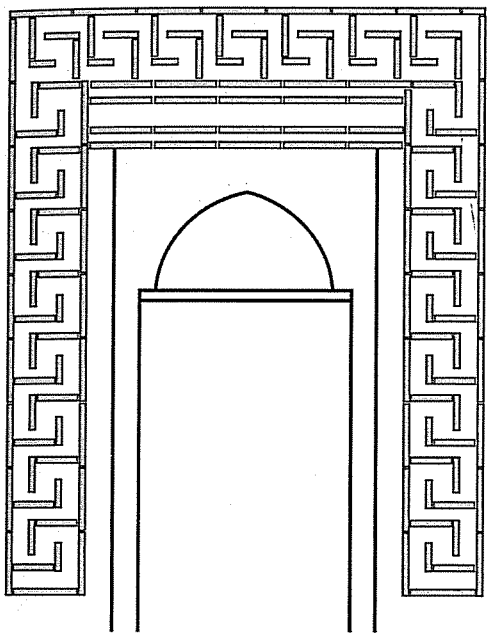
[1] Ödemiş ve çevresinin tarihi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. M.Kiel, Birgi, "Batı Anadolu'da Eski bir Türk Kültür Merkezi", *Birgi, Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları,* (Yay.Haz. R.H.Ünal), Ankara 2001, s.1-54; H. Dural, *Ödemiş Tarihi* (Yay. Haz. Sabri Yetkin), Ödemiş Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 2004; B.G.Yavuz, *Birgi, Coğrafyası, Halk Bilgisi, Tarihçesi, Tarihi Yerleri*, İzmir 2005.

[2] İbn-i Batuta'nın seyahati ile ilgili bilgi için bk. Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, *İbn Batutta Seyahatnamesi,* (Çev.:A.Sait Aykut), C.I,İst. 2004, s.418.

Ödemiş'in Tekke mahallesinde yer alan türbe, halk tarafında *Çoban Dede* veya *Sungurlu Cüneyd Bey Türbesi* olarak anılmaktadır[3]. Türbe, sekizgen planlı ve üzeri sekiz yüzlü bir külahla örtülü sade bir yapıdır (Şek. 1, Res. 1).

Duvarları, devşirme blok taşlar ve kırma taşlarla inşa edilmiştir. Taşların arasında düzensiz olarak yerleştirilmiş tuğlalar dikkati çekmektedir.

Türbenin girişi doğu cephesi üzerindedir (Res. 2). Kuzey, güney ve batı cepheleri üzerinde birer pencere açıklığı yer almaktadır. Dikdörtgen şekilli bir çökertme içine yerleştirilen pencerelerin kemer formları sonradan yapılan müdahalelerle özelliğini yitirmiştir. Güney cephe üzerindeki pencere tamamen, kuzey cephe üzerindeki ise kısmen kapatılmıştır.

Şek. 2-Giriş açıklığını çevreleyen tuğla süslemeler

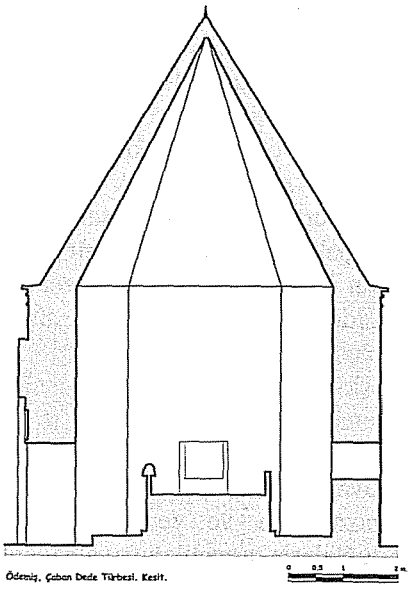
Gövde, yaklaşık 15 cm. dışa taşkın, kayrak taşlarıyla oluşturulmuş basit bir saçakla sona ermektedir. İki kademeli saçak altı frizinin hafif dışa taşkın üst kademesi üç sıra tuğlayla oluşturulmuş düz bir silme şeklindedir. Sonradan onarıldığı anlaşılan alt kademesi ise iç bükey kavisli bir silmeden ibarettir. Üzeri sıvalı olan frizin büyük oranda bozulduğu ve yer yer modern tuğlalarla tamamlanmaya çalışıldığı dikkati çekmektedir.

Sekizgen prizma şekilli gövdenin üzerini örten sekiz cepheli külahın her bir cephesi, gövdenin cepheleriyle aynı hizadan başlamakta ve mermer bir tepelikle sona ermektedir. Külahın kalın bir çimentolu harçla sıvanması nedeniyle inşa malzemesi dıştan algılanamamaktadır.

[3] Yapı, bir doktora tezi kapsamında incelenmiştir. Bk. S. Kalfazade Ertuğrul, *Anadolu'da Aydınoğulları Dönemi Mimarisi*, İst. Ünv. Sosyal Bil. Enst. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İst. 1995, s.336.

Güneydoğu cephenin güney kesimine yerleştirilen devşirme mermer blok yunanca bir yazıttır (Res. 3). Üzerinde, köklü bir aileden gelen Theophron isimli bir rahibin altın kaplı bir heykel ve altın bir çelenkle onurlandırıldığını anlatan, Batı Anadolu eyaletindeki Yunan birliğinin bir kararı yer almaktadır. Bu karara göre yazıt, M.S. 1. yy'a tarihlenmektedir.

Kuzeydoğu ve güneydoğu cephelerinin yaklaşık ortalarından başlayan ve doğu cephe boyunca uzanan taçkapı hafif dışa taşkındır (Res. 4, 5; Şek. 2,3,4). Dikdörtgen bir çökertme içine yerleştirilen giriş açıklığı sivri kemerli bir alınlığa sahiptir. Çökertme, iki yandan ve üstten, tuğlaların yatay ve düşey yerleştirilmesiyle oluşturulmuş menderes benzeri bir süsleme şeridi ile çerçevelenmiştir. Büyük oranda sağlam olan süsleme şeridinin üzeri sıva ile kapatıldığı için tam olarak algılanamamakla beraber, şeridin ve şerit ile çökertme arasında kalan kesimin tuğlayla; diğer kesimlerin ise kırma taş ve devşirme taşlarla inşa edildiği anlaşılmaktadır. Giriş açıklığı, yakın zamanda dökme demirden yapılmış, iki kanatlı bir kapıya sahiptir.

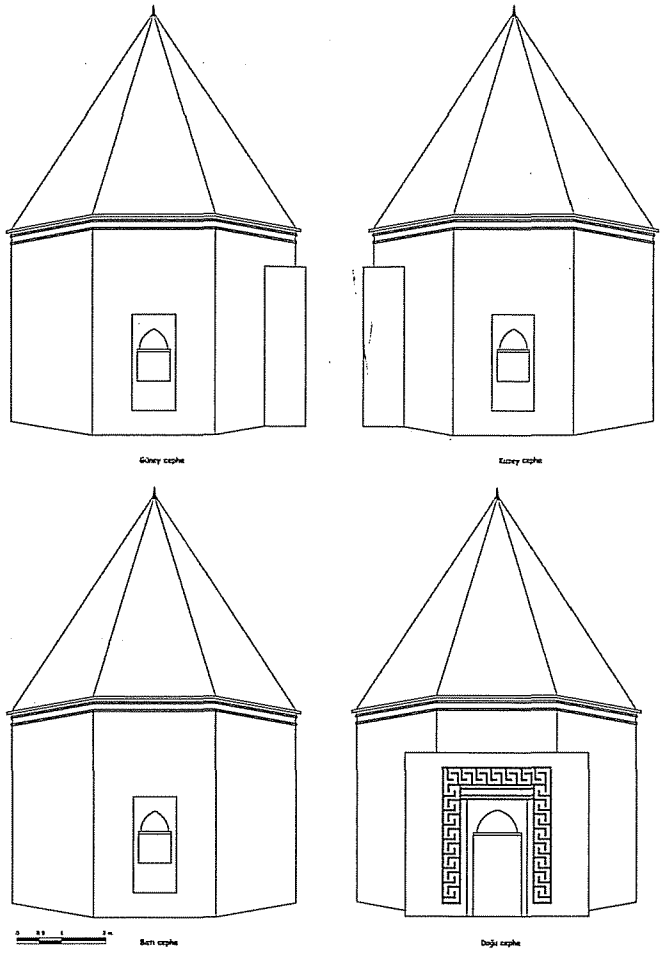

Şek.3-Çoban Dede Türbesi, kesit.

Türbenin bugünkü zeminine, girişin hemen önünde yer alan küçük bir sahanlık ve iki basamaklı bir merdiven aracılığıyla ulaşılmaktadır. Türbe, içte de sekizgen planlıdır ve üzeri sekiz yüzlü bir külahla örtülüdür. Duvarlar ve külahın iç yüzeyi çimentolu harçla sıvanmıştır. Sıvaları büyük oranda dökülmüş olan külahın tuğlayla inşa edildiği ve büyük orandaorijinal dokusunu koruduğu anlaşılmaktadır (Res. 6, 7). Güney cephe üzerinde yer alan ve dıştan tamamen kapatılmış olan pencere açıklığı, içte dikdörtgen şekilli bir mihrap nişine dönüştürülmüştür. Diğer pencereler çeşitli müdahalelerle, dışta olduğu gibi içte de orijinal şekillerini yitirmiştir.

Mekanın ortasında lahit tipi bir mezar yer almaktadır (Res. 8). Zeminden 10 cm. yükseklikte bir platform üzerine yerleştirilen lalit, kalın bir boya tabakasıyla kaplanmış, lahitin üzeri ise çimentolu harçla doldurularak bir sanduka görünümü elde edilmeye çalışılmıştır. Mezarın baş ve ayak ucunda kitabesiz birer şahide yer almaktadır. Üzerinde her hangi bir yazı ya da süsleme bulunmayan ayak ucu taşı

üçgen alınlıklıdır. Baş ucu taşı kavuk tipi bir başlığa sahiptir. Tepeliği dilimli olan kavuğun yan şeridi baklava dilimi şeklinde basit bir bezemeye sahiptir. 18-19. yüzyıl geç Osmanlı dönemi özellikleri gösteren her iki şahide de, başka bir yerden türbeye taşınmış olmalıdır.

Şek.4- Cephe görünüşleri.

Yapının inşa tarihi hakkında bilgi verebilecek her hangi bir yazıt yoktur.Türbenin güneydoğu cephesindeki Yunanca yazıt devşirmedir. Yapının, inşa malzemesi ve taçkapısındaki basit tuğla süslemeler, yöredeki beylikler dönemi yapılarının pek çoğunda uygulanmıştır. Dolayısıyla, Ödemiş yakınlarında Aydınoğulları Beyliği döneminin önemli yerleşimlerinden olan Selçuk, Tire ve Birgi'de Çoban Dede Türbesi'nin tarihlendirmesi hakkında ipuçları verebilecek özelliklere sahip türbe örnekleri vardır.

Anadolu'da, çokgen gövdeli türbeler içinde, en sık rastlananlar sekizgen prizma gövdeli türbelerdir[4]. Divriği **Sitte Melik Türbesi** (1194)[5], Kemah **Mengücek Gazi Türbesi** (13. yüzyılın başları) [6], Konya **I.İzzeddin Keykavus Türbesi** (1219) [7], Konya **Ateş-Baz-ı Veli Türbesi** (1285) [8] Anadolu'da Selçuklular döneminde inşa edilmiş sekizgen prizma gövdeli türbe örneklerinden bazılarıdır. Beylikler dönemi örneklerinden Eğridir **Şeyh Mehmed Duduki Kümbeti** (14.yy. ikinci yarısı)[9], Selçuk **İsa Bey Kümbeti** (Anonim Kümbet) (14. yy. sonları)[10], Bornova-İzmir **Hüseyin İsa Türbesi** (14. yy. sonları) [11], Çoban Dede Türbesi'nde olduğu gibi dışta ve içte sekizgen plan şemasına sahip örneklerden bazılarıdır.

Anadolu'da altıgen, sekizgen ya da ongen planlı türbelerde cephelerden biri üzerine yerleştirilen cepheden taşıntılı taçkapı uygulaması 14. yüzyılda ortaya çıkan ve 15. yüzyıldan itibaren, Bursa ve çevresinde yaygınlaşmaya başlayan bir özelliktir. Bursa **Yeşil Türbe** (1421)[12], **Hatuniye Türbesi** (1449)[13], **Şehzade Mustafa ve Cem Sultan Türbesi** (1479), **Şirin Hatun Türbesi** (16.yy. başları)[14] ve **Gülruh Hatun Türbesi** (1526-27) [15] bunlardan bazılarıdır. Ödemiş'in yakın çevresinde yer alan, altıgen planlı Birgi **Sultan Şah Türbesi** (1310)[16], beşgen planlı Tire **Karakadı Mecdeddin Türbesi** (15.yy. ilk yarısı)[17], sekizgen planlı, bazı yayınlarda **İsa Bey Kümbeti** olarak da anılan Selçuk **Anonim Kümbet** (15.yy. ilk yarısı)[18], taşıntılı taçkapıya sahip türbe örnekleri arasında sayılabilir. Bunlardan, Selçuk Anonim Kümbet sekizgen plan şeması ve taşıntılı taçkapısının yanı sıra yıldızvari örtüsü ve taçkapısındaki tuğla süslemeleriyle de dikkat çeken bir örnektir. Tuğlalarla oluşturulan basit geometrik süslemeler, beylikler dönemi ve erken Osmanlı yapılarının pek çoğunda uygulanmıştır. Ödemiş'e yakın olması

---

[4] Anadolu Selçukluları döneminde inşa edilmiş sekizgen gövdeli türbe örnekleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. M.O.Arık, "Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", *Anatolia (Anadolu)*, S. 11, Ankara 1969..., s.94; H.Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara 1996, s.453; O.C.Tuncer, *Anadolu Kümbetleri I (Selçuklu Dönemi)*, Ankara 1986., s.285.

[5] Bilgi ve plan için bk. H.Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri...*,s.37, şek.9-10.

[6] Bilgi ve plan için bk. *ay.es.*,s.46, şek. 13-14.

[7] Bilgi ve plan için bk. *ay.es.*,s.69, şek. 18-19.

[8] Bilgi ve plan için bk. *ay.es.*,s.147, şek. 55-56.

[9] Bilgi ve plan için bk. O.C.Tuncer, *Anadolu Kümbetleri II...*, s.233-234.

[10] Bilgi ve plan için bk. *ay.es*, s.237-239.

[11] Bilgi ve plan için bk. İ.Bilgin, "Bornova'nın Yayınlanmamış Dört Anıtı", *M.T.R.E. Bülteni*, İstanbul 1980, sayı 11, s.46.

[12] Bilgi ve plan için bk. H.Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Ankara 1992, s.75-76, şek.5.

[13] *A y.es.*, s.64-69, şek.3.

[14] *Ay.es.*, s.108-109, şek.12.

[15] *Ay.es.*, s.131-132, şek.18.

[16] Ayrıntılı bilgi ve plan için bk. E.Daş, "Sultan Şah Türbesi", *Birgi, Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*,(yayına Hazırlayan: Rahmi Hüseyin Ünal), Ankara 2001, s.124-126, şek. 24.

[17] Ayrıntılı bilgi için bk., E.Daş, *Erken Dönem Osmanlı Türbeleri*, İstanbul 2007, s.147.

[18] Ayrıntılı bilgi için bk. Ş.Çakmak, "Selçuk Türbeleri", *Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu Bildirileri*, İzmir 1998, s.375-377.

sebebiyle Tire'deki dört yapı tuğla süslemeleriyle dikkat çekicidir. **Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi**'nde (15. yüzyılın ilk yarısı)[19], giriş açıklığını örten kemerin üst kesiminde yer alan zincirek şeridi; **Karakadı Mecdeddin Türbesi**'nde (15.yy. ilk yarısı), taçkapı cephesindeki iki mihrabiyeden batıdaki ile ana niş arasında, ters "Y" oluşturacak şekilde dizilmiş süsleme şeridi; **Ali Baba Türbesi**'nde (15. yüzyıl ortaları)[20], taçkapı ana nişi başlangıç kemerinin köşeliklerindeki bezeme benzer tuğla örnekler arasında sayılabilir. Altıgen planlı, baldaken kuruluşlu **Tire Rum Mehmet Paşa Türbesi**'nde (1472)[21], kemer kavislerini izleyerek kemer ayakları hizasında yatay bir çizgi boyunca devam eden ve yapıyı çepeçevre dolanan menderes örnekli şerit ile kemerlerin köşeliklerini dolduran geometrik örnekli bezemeler, Ödemiş Çoban Dede Türbesi'nin taçkapısını süsleyen şeridin gelişmiş bir versiyonu olarak kabul edilebilir.

Anadolu'da Selçuklu döneminin bir özelliği olarak bilinen içteki kubbenin dıştan piramidal ya da konik bir külahla örtüldüğü türbeler, beylikler döneminden itibaren yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. Bursa'nın M.Kemalpaşa ilçesindeki **Lala Şahin Paşa Türbesi** (XIV. yüzyılın II. yarısı)[22], Bursa **Devlet Hatun Türbesi** (1414)[23], ve Bursa **Saraylılar Türbesi** (XV. yüzyılın II. yarısı)[24], üzeri külahla örtülü Erken Osmanlı dönemi yapılarındandır. Ancak bunlardan Lala Şahin Paşa Türbesi ile Saraylılar Türbesi, hem içte hem de dışta piramidal bir külahla örtülü olması bakımından Ödemiş Çoban Dede Türbesi'ne yakından benzeyen örnekler arasındadır.

Halk tarafından Çoban Dede/Çoban Baba gibi adlarla anılan yapı, "Tekke Camii" adıyla anılan yakın tarihli bir yapı ile aynı avlu içerisinde ve camiye yaklaşık 20 metre mesafede yer almaktadır. Bu durum, erken tarihli bir zaviye örgütlenmesinin varlığını akla getirmekle birlikte, bunu kanıtlayacak verilerden ne yazık ki yoksunuz. Ancak, Dede/Baba kültürü, Selçuklu ve Beylikler döneminde, Anadolu'da Türk-İslam kültürünün yaygınlaştırılması ile ilgili olarak önemli sosyolojik görevler üstlenmiş bir örgütlenme biçiminin, zaviyelerin göstergesidir[25].

Zaviyeler, Selçuklu Devletinin kuruluşundan itibaren, Anadolu'nun Türk'leştirilmesi, İslam'ın yayılması, yolların güvenliğinin sağlanması, yoksullara yardım gibi önemli görevler üstlenmiş, dini ve sosyal içerikli yapılardır. Bir ahi ya da tarikat şeyhi önderliğinde kurulan bu tür yapıların, özellikle 14. ve 15.

---

[19] Ayrıntılı bilgi için bk. E.Daş, *Erken Dönem Osmanlı Türbeleri*...,s.156.
[20] *Ay.es.*, s.198.
[21] *Ay.es.*, s.263.
[22] *Ay.es.*, s.37.
[23] *Ay.es.*, s.245.
[24] *Ay.es.*, s.260.
[25] Anadolu Türkleri ve İslam'ın yaygınlaşması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. C.Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, İst. 2000,207-222.

yüzyıllarda Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar yayıldıkları bilinmektedir[26]. 14. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'yu gezen *İbn Batuta,* uğradığı kentlerin pek çoğunda zaviyelerde konaklamış ve bu yapılar hakkında önemli bilgiler vermiştir[27]. İbn Batuta Seyahatnamesi ve konuya ilişkin çalışmalardan, ortaçağ zaviyelerinin, mescid, misafirhane, hamam, ahır, mutfak, kiler, atelye ve bazen de kurucusuna ait türbe gibi çeşitli yapılardan oluşan bir külliye niteliği taşıdığı anlaşılmakla birlikte, bu yapıların genellikle özensiz malzemeyle inşa edilmiş, derme çatma binalar oldukları, bu nedenle pek çoğunun günümüze ulaşamadıkları ya da büyük değişikliklerle ulaşabildiği görülmektedir. Zaviyelerin, kuruldukları bölgenin ihya edilmesinden sonra işlevlerini önemli ölçüde yitirdikleri ve özellikle 18-19. yüzyıllardan itibaren çeşitli tarikatların örgütlendiği mekanlara dönüştüğü bilinmektedir. Çoban Dede Türbesi'yle aynı avlu içerisinde yer alan caminin "Tekke Camii" adıyla anılması geçmişte burada bir zaviyenin varlığına işaret ettiği düşüncesini uyandırmaktadır.

Görüldüğü üzere, Çoban Dede Türbesi'nin mimari özelliklerinden pek çoğu, 13. yüzyıldan başlayarak, 15. yüzyıl sonlarına kadar, Anadolu türbelerinde az ya da çok denenmiştir. Ancak özellikle Ödemiş çevresindeki Tire, Birgi ve Selçuk'taki türbelerin plan şemaları, mimari ve süsleme özellikleri dikkate alındığında, Çoban Dede Türbesi'nin söz konusu örneklere oranla daha mütevazi ve daha sade olduğu dikkati çekmektedir. Yapının, söz konusu mimari özellikleri ve "Baba/Dede" kültürünün yaygın olduğu 14. yüzyılın başlarında, Aydınoğulları Beyliği'nin ilk yıllarında inşa edilmiş olması akla yatkın görünmektedir.

Türbenin kuzey cephesinin yola bakan kesimine yakın zamanda yerleştirilen bir levha üzerinde "Sungurlu Cüneyd Bey Türbesi" yazısı yer almaktadır. Bu ismin kim tarafından verildiği belli değildir. Levha üzerinde, Aydınoğlu Cüneyd Bey hakkında bilgiler ve türbe üzerinde var olan ve günümüze ulaşamamış bir kitabeden söz edilmektedir. Söz konusu kitabede *"Hengam-ı rıhlette taşıdı taşları/İnşa oldu yediyüzde Cüneyd dergahı"* yazısının yer aldığı

---

[26] *Zaviye* teriminin anlamı ile bu tür yapıların kökeni ve mimari özelliklerine ilişkin bir değerlendirme için bk. R. H. Ünal, "Beçin 1998 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi, XI (2001),* İzmir, s. 197-201. Ayrıca bilgi için bk. Ö.L. Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve zaviyeler", *Vakıflar Dergisi, II (1942),* s.279-386; A. I. Doğan, *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Fütuvvet Yapıları,* İstanbul, 1977; N. Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik,* Ankara, 1974; A. Y. Ocak, "Zaviyeler (Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme)", *Vakıflar Dergisi,* XII (1978), Ankara, s.247-269; M. A. Erdoğru, "Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, IV(2000),* İzmir, s. 37-55; S. Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi, Zaviler ve Zaviyeli Camiler", *İktisat Fakültesi Mecmuası,* C.23, No.1-2, İstanbul, 1963, s.1-80; S. Emir, *Erken Osmanlı Mimarlığında Çok-İşlevli Yapılar:Kentsel Kolonizasyon Yapıları Olarak Zaviyeler,I, Öncül Yapılar:Tokat Zaviyeleri,* İzmir, 1994; D. Kuban, "Zaviyeler", *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı,* İstanbul, 2002, s.209-212.

[27] Bk. İ. Parmaksızoğlu, *İbn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler,* istanbul, 1989.

iddia edilmektedir. Cüneyd (?) adına hicri yediyüz senesinde inşa edilen bir dergahtan söz eden bu kitabe ve levha üzerindeki diğer bilgileri doğrulayacak her hangi bir belgeye rastlayamadım. Ancak, sözü edilen Cüneyd Bey (ölümü: 1425)[28], Aydınoğlu İbrahim Bahadır Bey'in beş oğlundan biridir[29]. Kaynaklarda belirtildiğine göre, Cüneyd Bey'in ölümü ile birlikte Aydınoğlu Beyliği resmen tarih sahnesinden silinmiş ve Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bugün, Cüneyd Bey'in mezarının yeri bilinmemekle birlikte, ölüm tarihi dikkate alındığında, bu türbeyle ilişki kurulması oldukça güç görünmektedir. Nitekim, yukarıda da tartışıldığı gibi türbenin mimari ve süsleme özellikleri, Cüneyd Bey'in ölümünden daha önceki yıllara işaret etmektedir.

RESTORASYON ÖNERİLERİ[30]

1-Yapıda bugün ciddi statik problemler görülmemekle birlikte doğu, batı, kuzey ve güney cepheler üzerinde, saçak altından başlayarak zemine kadar inen ince çatlaklar dikkati çekmektedir. Bu çatlaklar, duvarlarda sıva raspası yapıldıktan sonra gözden geçirilmeli ve uygun yöntemle giderilmelidir. Yapıda gerçekleştirilecek uygulamalar daha çok konservasyon ağırlıklı olmalıdır.

2-Türbenin inşa malzemesi devşirme blok taşlar, kırma taş ve tuğladır. Dış duvarlara uygulanan sıva ve gelişigüzel yapılan derzler nedeniyle, pek çok kısımda örgü algılanamaz hale gelmiştir. Dikkatli bir sıva raspasıyla, sonradan yapılan derz ve sıva uygulamaları kaldırılarak derz sağlıklılaştırmaları yapılmalı ve örgü özgün haline dönüştürülmelidir.

3-Gövdenin zemine oturduğu kısımda yer alan beton platform sağlıksızdır. Bu platform kaldırılmalıdır. Bu vesile ile yapının özgünde bir altlık (oturtmalık) üzerine oturup oturmadığı da anlaşılacaktır. Bu çalışmaların ardından yapının çevresinde drenaj düzenlemesi yapılmalıdır. Kaldırılan beton platformun yerine doğal taş malzeme ile zeminden fazla yüksek olmayan yeni bir platform yapılması mümkündür.

4-Yakın zamanda tamamen kapatılan güney penceresi ile zemini yükseltilen batı ve kuzey pencerelerinin içindeki dolgu kaldırılmalı, sıvayla şekilleri bozulan alınlık kemerleri orijinal haline getirilmelidir. Sıva raspası sonrasında, pencere kemerlerinin orijinal durumlarının tespit edilememesi durumunda, orijinal halini koruyan giriş açıklığının alınlık kemeri örnek olarak kullanılabilir. Kapı ve pencereler ahşap kalaslarla oluşturulmuş tavanlara sahiptir.

---

[28] Bk. H.Akın, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma,* Ankara 1968, s.83.

[29] Bilgi için bk. H.Akın, *a.g.e,* s.68-83; İ.H.Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri,* Ankara 1988, s.115.

[30] Bu bölümde, 2010 yılında Ödemiş Belediyesi tarafından hazırlanan restorasyon projesi için, Yard. Doç.Dr. Şakir Çakmak ile birlikte düzenlediğimiz raporda önerilen hususlar yer almaktadır.

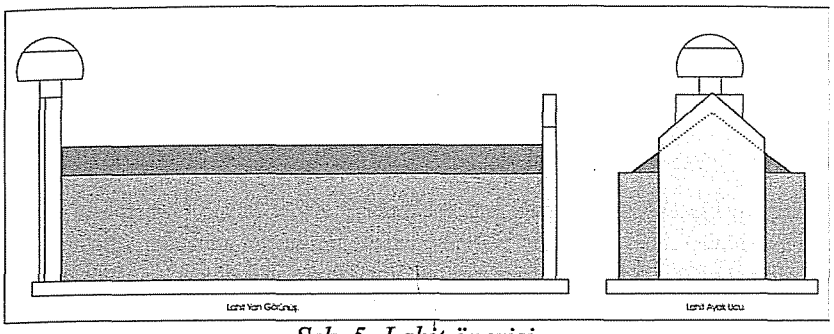
Ahşapların büyük bir kısmı bozulmuştur. Bozulan ahşapların özgün boyutları dikkate alınarak yenilenmesi gerekmektedir.

5- İki kademeli saçak altı frizinin hafif dışa taşkın üst kademesi üç sıra tuğlayla oluşturulmuş düz bir silme şeklinde, alt kademesi ise iç bükey kavisli bir silmeden ibarettir. Üzeri sıvalı olan frizin büyük oranda bozulduğu ve yer yer modern tuğlalarla tamamlanmaya çalışıldığı dikkati çekmektedir. Ancak bu friz özgün değildir. Frizde mevcut içbükey kavisli silme geç dönem ürünüdür. Anadolu'da, özellikle Beylikler ve Erken Osmanlı dönemlerinde, saçak altında tuğla süslemelerle oluşturulan şeritler yaygın olarak uygulanmıştır. Bursa *Abdüllatif-i Kudsi Türbesi*'nde, kirpi saçağın altındaki zencirek motifi bütün gövdeyi dolanmaktadır. Kütahya-Tavşanlı *Arslan Bey Türbesi*'nde (1432), iki şerit halinde düzenlenmiş saçakaltı süsleme şeridi, Çoban Bey türbesindeki uygulamaya benzemektedir. Ancak Arslan Bey Türbesi'ndeki iki şeridin içleri de dikey ve yatay tuğlalarla bezenmişken, Çoban Bey Türbesi'nde şeritlerin içi boş bırakılmıştır. Sonradan sıvayla iç bükey kavisli hale getirilen alt şerit, yapının sade görüntüsünü bütünleyecek şekilde, gövdeden bir miktar dışa taşkın düz bir şerit haline, üst şerit ise alt şeritten bir miktar taşkın düz bir şerit haline dönüştürülerek, iki kademeli bir saçak altı frizi elde edilebilir.

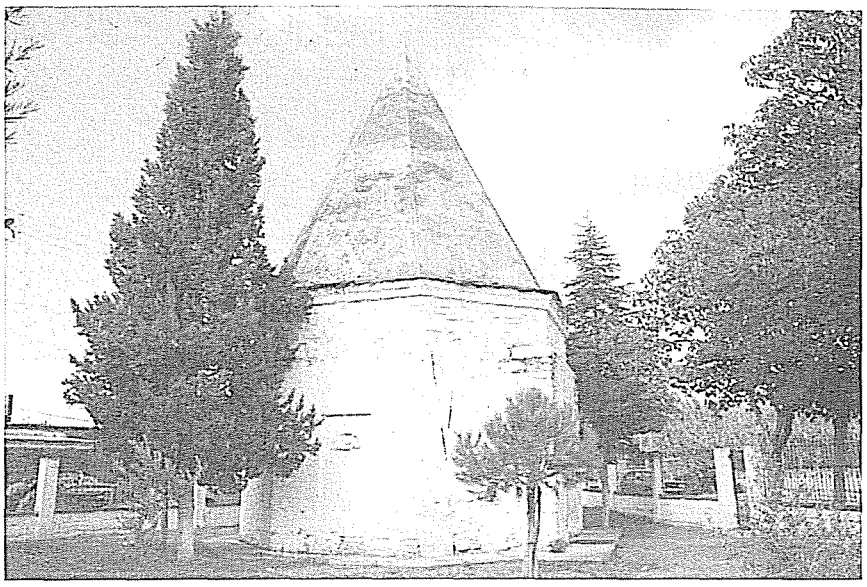
6-Gövdeyi örten piramidal külahın dış yüzü kalın bir sıva tabakasıyla kaplanmıştır. Külahın inşa malzemesi dıştan algılanamamakla birlikte, içte tuğla olduğu görülmektedir. Anadolu'daki piramidal külahla örtülü türbe örneklerinin bir çoğunda külahın içteki malzemesinin dışta da korunduğu yani tuğla görünümüyle bırakıldığı bilinmektedir. Burada da dıştaki sıva tabakasının kaldırılması sonucunda, altından tuğla örgünün çıkacağı büyük ihtimaldir. Raspa çalışmaları sonucunda yapının külahının özgünde sıvalı olduğunu kanıtlayacak herhangi bir veri elde edilemezse örtünün tuğla görünümlü olarak bırakılması yerinde olacaktır. Ancak bu konuda kesin bir karara varabilmek için sıvasız bırakılacak tuğlanın ne şekilde korunacağının da etüt edilmesi gerekmektedir.

7-Bugün, çimentolu harçla kaplanan türbenin zemini, önemli ölçüde yükselmiştir. Yapıda mevcut lahit de özgün değildir. Ancak bu lahitin, zeminin yükselmesi nedeniyle bir miktar dolgu içinde kaldığı muhakkaktır. Bu nedenle zeminin özgün kotunun tespiti için dolgunun kaldırılması son derece önemlidir. Bu durumda, eğer tamamen bozulmadıysa özgün zemin döşemesi ve geç dönem özellikleri gösteren lahit tipi mezarın özgün yüksekliği de ortaya çıkacaktır. Zeminin, dolgunun kaldırılması sonucu tespit edilecek özgün kotuna dönüştürülmesi ve saptanabiliyorsa özgününe benzer malzeme ile kaplanması yerinde olacaktır. Özgün zemin kaplamasına ilişkin herhangi bir veri bulunamazsa, zeminin pek çok yapıda görüldüğü gibi 30cmX30cm. boyutlarında tuğla ile kaplanması uygundur. Yapıya sonradan eklenmiş olsa da mevcut lahitin kaldırılması gereksizdir. Lahitin üzerinde yer alan ve bugün kabaca yuvarlatılmış

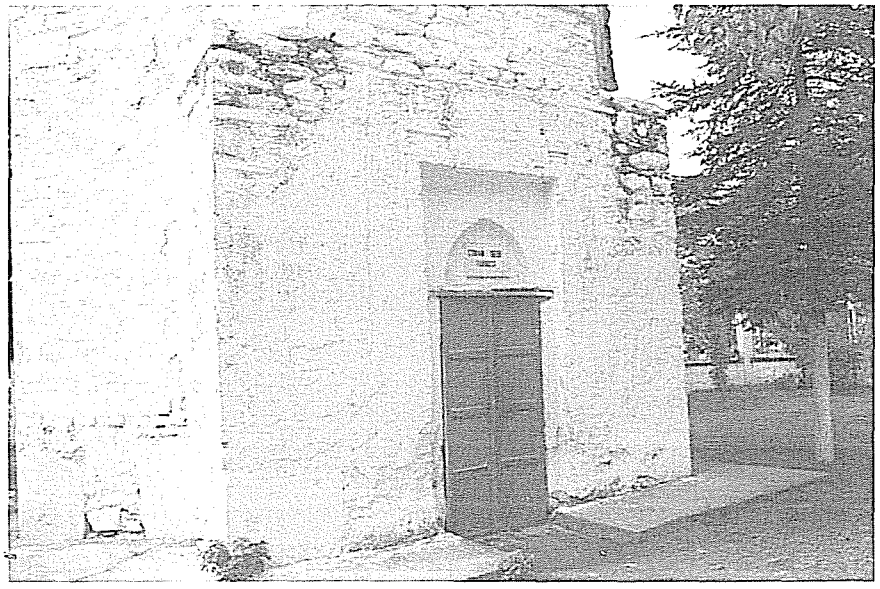
olan kısmın özgünde üçgen şekilli olması gerektiği dikkate alınmalı ve buna uygun onarımlar yapılarak dönem eki olarak korunması daha uygun bir yaklaşımdır (Şek.5). Lahitin ve şahidelerin üzerindeki yeşil boya temizlenerek taş renginin ortaya çıkarılması da yerinde bir uygulama olacaktır.

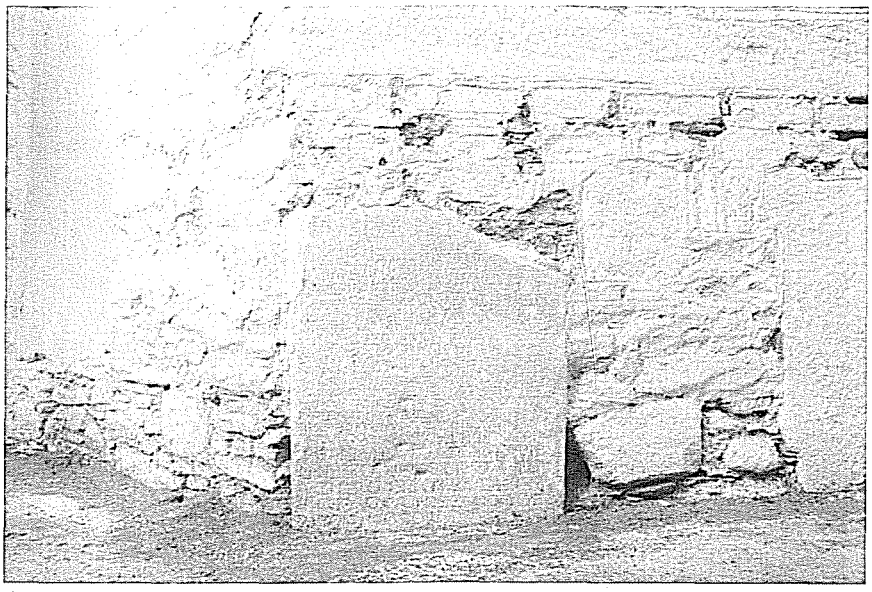
Şek. 5- Lahit önerisi.

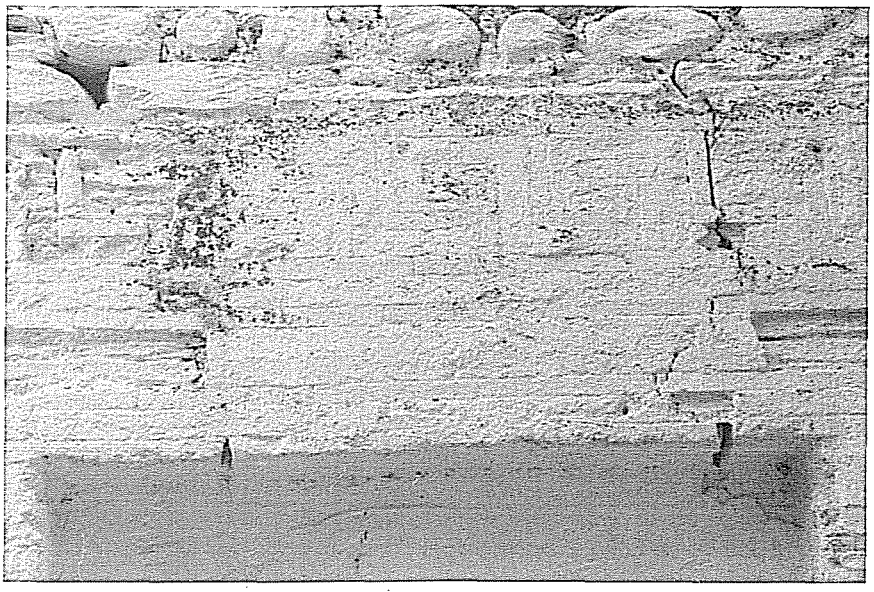
Res. 1

Res. 2

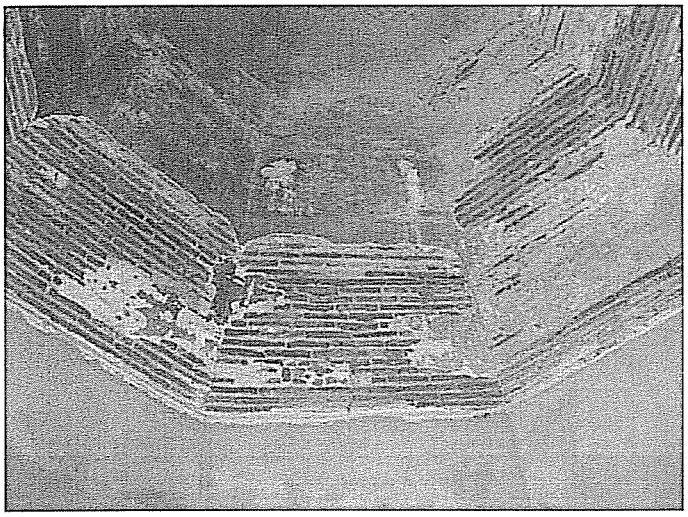
Res.3

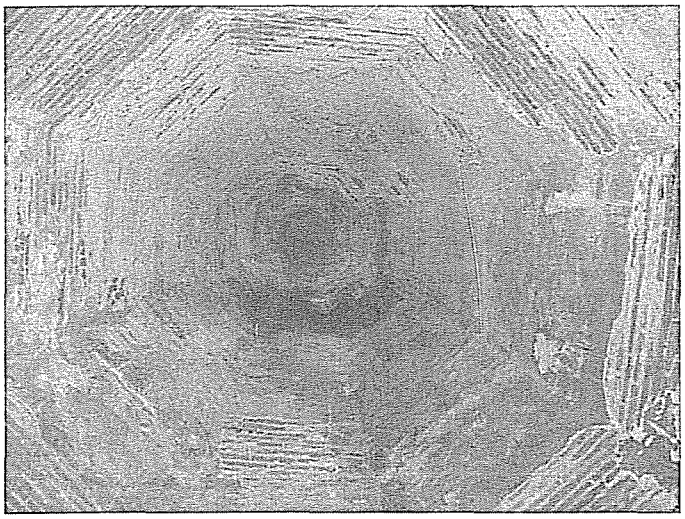
Res. 4

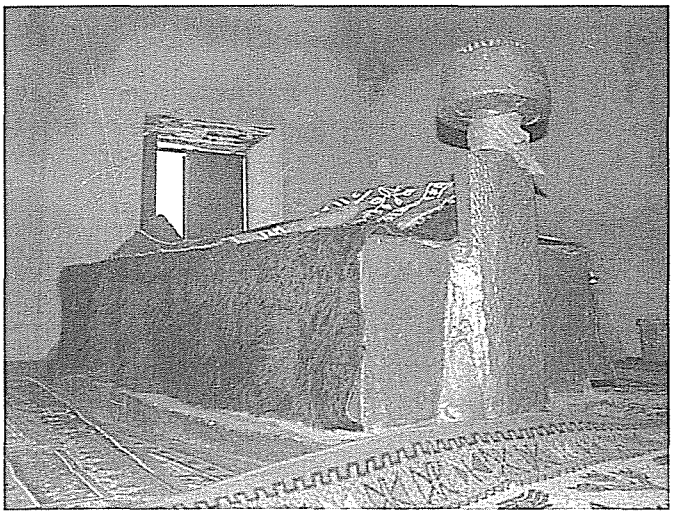
Res. 5

Res. 6

Res. 7

Res. 8